№ 162 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 9 **1898** ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 9 № 162

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԻՒԻ

ՄՇԱԿ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

«Մշակի» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., մի ամսվանը 1 րուբլի։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցն. անկիւն)։

Ուրիշ քաղաքներից պէտք է դիմել այս հասցէով. ТИФЛИСЪ, редакція «Мшакъ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «Mschak».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ի՞նչ ելք կայ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մատենագրութիւն. Նամակ Բագուից. Նամակ Շուշուց. Նամակ Կիեվից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ապստամբները. Մարկօ Պօլօ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Լօռին։

Ի՞ՆՉ ԵԼՔ ԿԱՅ

—

Ֆրանսիական հանրապետութիւնը ներկայումս ծանր ճգնաժամի մէջ է, որ կարող է ներքին խառնակութիւններով վերջանալ։ Պատճառը Դրէյֆուսի դժբախտ գործն է։ Այժմ մինիստրութիւնը համոզված է, որ պէտք է վերաքննել այդ գործը. բայց այժմ կառավարութեան դէմ է գնում հակասեմիտների և շովինիստների այն խումբը, որ սկզբից եւեթ հակառակ էր մի հրէայի վերաբերմամբ արդարադատութեան հասարակ գործ կատարելուն։

Մելինի մինիստրութիւնն այնքան երես տուեց այդ խմբերին, Ֆրանսիական գեներալներն այնքան խորհրդաւոր կերպով խօսեցին հայրենիքին սպառնացող վտանգների մասին, որ այժմ, երբ Անրիի գործած կեղծումը, Էստերհազիի փախուստը և հարիւր ու մի այլ փաստեր գալիս են խայտառակութիւնն աւելի եւս պարզելու, մի կողմ է մնացել արդարադատութիւնը և դարձեալ շովինիստները կանչում են, թէ այնու ամենայնիւ Դրէյֆուսի գործը չը պիտի քննվի, որովհետև Գերմանիան կարող է այդ պատճառով պատերազմ հրատարակել։ Բանն այնտեղին հասաւ, որ պատգամաւորների ժողովի 17 անդամներ պահանջեցին, որ անյապաղ պարլամէնտի նիստերը վերանորոգվեն, հակառակ դէպքում նրանք ստիպված կը լինեն կազմել «հասարակաց փրկութեան կոմիտէտ»։ Յեղափոխութեան այս որոշականը, որով վախեցնում են Բրիսսօնի կառավարութեան, ցոյց է տալիս, թէ ո՛րքան գրգռվել են կրքերը Ֆրանսիայում։ Այդ աղմուկն ու փոթորիկը տեղի չէր ունենայ, եթէ Մելինի կառավարութիւնն սկզբում եւեթ հետեւէր արդար և ուղիղ ճանապարհին—վերաքննել տար Դրէյֆուսի գործը և բաւարարութիւն տար հասարակաց կարծիքին։ Այժմ նրա սերմանածը պիտի հնձէ Բրիսսօնի կառավարութիւնը։ Ինչպէս երեւում է, նա առայժմ վճռել է քաջաբար դիմադրել անհաշտ կուսակցութիւնների պահանջներին և չէ վախենում նրանց սպառնալիքներից։ Մինիստրութիւնը համոզված է, որ պէտք է վերաքննել գործը. այլ եւս նահանջման ճանապարհ չը կայ թէ՛ իր համար և թէ այն կառավարութիւնների համար, որոնք կը յաջորդեն իրան։ Մնում է տեսնել, թէ ի՞նչպէս կիրագործվի վերաքննութիւնը։ Ֆրանսիան, պէտք է յուսալ, կը հասկանայ իր դրութեան վտանգաւոր լինելը և կաշխատէ առանց ցնցումների կատարել մարդկային արդարադատութեան մի համեստ գործ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ջօն Ստիւարտ Միլլ. «Ազատութեան մասին» ռուսերէնից թարգմանեց Ա. Կ. Մօսկվա, 1898 թ., գինը 1 ր. 20 կոպէկ։

—

Անկասկած հրատարակիչները մի գեղեցիկ գաղափար են յղացել, որոշելով տալ մեր հասարակութեան այնպիսի գրքեր, որոնք կարողանան տարածել նրա մէջ հիմնական հասկացողութիւններ մի քանի նշանաւոր սկզբունքների մասին, ինչպէս, օրինակ, մտքի և քննադատութեան ազատութիւնը, անհատական ազատութիւնը, կանանց էմանսիպացիան, կրօնական համբերողութիւնը և այլն։ Ներկայ աշխատութիւնը կազմում է այդ սերիայի առաջին գիրքը, որը, սակայն, մեր կարծիքով, շատ անյաջող է դուրս եկել։ Եւ ահա ինչու։ Մեր հասարակութիւնը դեռ անպատրաստ է փիլիսոփայական և վերացական գաղափարներն ըմբռնելու և իւրացնելու համար։ Բացի նրանից, որ նա չունի պատմական մասի պատրաստութիւն, նա անծանօթ է և այնպիսի տարրական տեղեկութիւններին, որոնք անհրաժեշտ են որ և է փիլիսոփայական ամբողջ աշխարհահայեցողութիւն հասկանալու համար։ Ջօն Ստիւարտ Միլլի նշանաւոր աշխատութիւնը ազատութեան մասին կարող են հասկանալ միայն ինտելիգենտ անձինք, որոնք ունեն փոքր ի շատէ գիտնական պատրաստութիւն. բայց նա մատչելի չէ մեր հասարակութեան մեծամասնութեան համար, որովհետև մենք գիտենք, որ հայերէն գրքեր կարդացողների մեծ մասը կիսա-ինտելիգենտ մարդիկ են։ Այդ պատճառով Միլլի՝ թէև գեղեցիկ և նշանաւոր, բայց իր բովանդակութեամբ հասարակութեան միանգամայն անմատչելի աշխատութեան հրատարակութեամբ հրատարակիչները դժուար թէ կարողանան հասնել իրանց համակրելի նպատակին։ Մենք դեռ չենք խօսում այն մասին, որ թարգմանութիւնը բոլորովին անհնարին է դարձնում այդ նպատակի իրագործումն, այնքան նա անյաջող է կատարված։ Վերացական մտքերը լաւ ըմբռնելու համար պէտք է, որ նրանց արտայայտութիւնը լինի որոշ ու պարզ և ընթերցողը դեռ ամբողջ ժամ գլուխ չը կոտրի հասկանալու համար, թէ ինչ է ասում թարգմանիչը։ Միլլի աշխատութիւնը թարգմանելը ամեն մարդու և ամեն թարգմանչի գործ չէ. նա պահանջում է մեծ հմտութիւն, իսկ այդ հմտութիւնը, ինչպէս երեւում է, չունի թարգմանիչ Ա. Կ.-ը։

Հ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Սեպտեմբերի 7-ին

Վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրութեան համաձայն՝ երէկ, սեպտեմբերի 6-ին տեղի ունեցաւ ծխականների ժողով՝ «եկեղեցական-ծխական» դպրոցներ բաց անելու համար։ Ժողովը աւելի քան բազմամարդ էր։ Ժողովի ինքն ըստ ինքեան հետաքրքիր նիւթը աւելի հետաքրքիր էր դարձել և ուշադրութիւն գրաւել նրա համար, որովհետև վերջին օրերս զանազան անհեթհեթ լուրեր էին պտըտվում ժողովրդի մէջ,—իբրև թէ այլ եւս «ծխական-եկեղեցական» դպրոցներ չը պիտի բացվեն, որպէս թէ Մարդասիրական ընկերութեան հոյակապ շինութիւնը, որտեղ ի միջի այլոց զետեղված էին նախկին «ծխական-եկեղեցական» դպրոցները, ոչ միայն դպրոցապատկան շինութիւն է համարված և գրաւված արդէն, այլ նոյն իսկ վարձու է տըրվում... և այլն, և այլն։ Այդ բոլոր լուրերն ու կասկածները փարատվեցին, երբ յայտնի դարձաւ Վեհափառի տնօրէնութիւնը՝ ուսումնարանական

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԼՕՌԻՆ

(Ճանապարհորդական ակնարկ)

—

Գեղեցիկ է Լօռու բնութիւնը. գեղեցիկ են նրա այս ու այն կողմը ձգվող բարձր ու ցածր լեռնաշղթաները. անանցանելի վայրի անտառները, ընդարձակ դաշտերն ու մարգագետինները. օձապտոյտ խոր ձորերը, ծաղկաւէտ հովիտները. աղմկալից գետերը, կարկաչահոս վտակները. սառն ու համեղ աղբիւրները... Կարճ՝ Լօռին օժտված է բնութիւնից դիւթիչ տեսարաններով։ Եւ ամենից հետաքրքրականն այն է, որ Լօռու մէջ չը կայ միատեսակութիւն. ամեն մի տեղ մի նոր տեսարան, մի նոր պանօրամ է բացվում անցորդի առաջ՝ մէկը միւսից աւելի գեղեցիկ, մէկը միւսից վեհ։ Օտարականը չը գիտէ, թէ ո՛ր կողմն առաջ նայէ, ո՛րի գեղեցկութիւնով զմայլուի։ Եւ նա իր հայեացքները անընդհատ յետ և առաջ, աջ և ձախ է ձգում, վերև՝ բարձր սարերի գագաթներում ու լանջերում, ներքև՝ խոր ձորերի անդունդներում խաղացնում։—Իսկ մաքուր օդը, ծաղիկների բուրմունքը, մեղմ ու զով հովը, ծառերի սօսափիւնը ամառը այս երկիրը դիւթիչ են դարձնում։

Լօռին ներկայացնում է միայն բ ն ա կ ա ն գեղեցկութիւն, որովհետև այնտեղ տիրում է ա ր հ ե ս տ ա կ ա ն ի բացարձակ բացակայութիւն։ Եւ ո՞վ պէտք է մտածէր արհեստականի մասին, երբ նրա ժողովուրդը ամենախոր տգիտութեան մէջ է ընկղմված։ Ո՛րքան սոսկալի կոնտրաստ՝ նրա գեղեցիկ բնութեան և տգէտ ժողովրդի մէջ. մէկից ստանում էք միայն գեղեցկի, իսկ միւսից գրեթէ միմիայն տխուր և դառը տպաւորութիւններ։ Կարծես թէ լօռեցին բնակվում է այնտեղ, որ բնութեան գեղեցիկ հորմոնիան խանգարէ։ Նա ապրում է նոյնպիսի կեանքով, գուցէ և աւելի վատ, որպէս հարիւրաւոր տարիներ սրանից առաջ։ Նոյն խոնաւ գետնափոր տները, ուր ամեն ինչ ընկած է խառն ի խուռն, աննկարագրելի կեղտի մէջ, ուր տիրում է զզուելի գարշահոտութիւն։ Եւ ինչպէս կարելի կը լինէր ուրիշ կերպ սպասել, երբ բացի նրանից, որ ահագին բազմութիւն, երբեմն 20-ից աւելի ծեր և մանուկ, կին և տղամարդ մի և նոյն՝ բաժանմունքներից զուրկ գետնափոր տան մէջ են բնակվում, որի միակ լուսամուտը վերևից բացված հերթիկն է կազմում, իսկ միակ դուռը եւս ցուրտ եղանակին միշտ փակ է պահվում, այլ և ոչ ոք մաքրութեան մասին հոգ չէ տանում։ Լօռեցին գուցէ տարիներով տաք ջրի երես չէ տեսնում, իսկ չորս լուանալուց խոյս է տալիս։ Նրա գզգզված ու պատառոտված հագուստները հարիւր տարբեր գոյնի և տեսակի կտորտանքների կարկատանք են կազմում, որ որքան նոր է, այնքան և բազմագոյն է. ցեխն ու կեղտը շտապում են վերացնել տարբեր գոյները։ Ո՛չ այնքան աշխատանքը, որքան անմաքրութիւնն է, որ մաշում է գիւղացու ցնցոտիները։—Երեխաները՝ տղայ և աղջիկ, հազիւ են կօշիկի երես տեսնում. նրանք բոբիկ են ամառ թէ ձմեռ։ Սովորաբար սրանց կը հանդիպէք տների բակի, կամ փողոցների աղբի ու թոզի մէջ թաւալվելիս, կամ վազվզելիս, թողած առանց խնամքի և հոգացողութեան, բախտի քմահաճոյքին։ Բոբիկ, կամ գոնէ առանց գուլպաների են, սովորաբար պարապմունքի ժամանակ նաև կանայք։ Սեղան և աթոռ բացառիկ զարդ են համարվում գիւղացու տան համար։ Ցածր ու բարձր, այս ու այն կողմը կապված թախտերը, որոնք լօռեցու մահճակալներն են կազմում, եթէ նա ստիպված չէ գետնի վրա պառկելու, նաև սեղան-աթոռի ծառայութիւն են կատարում։—Թախտերը եթէ բոլորովին մերկ չեն, ծածկված են սովորաբար կեղտոտ, երբեմն նաև պատառոտված ու ծակծկված գորգերով և կապերտներով, որոնց վրա ձգում են անկողինները։ Սակայն թող Ալլահը սրանց անկողին համարէ, սրանք կեղտի և գարշահոտութեան կատարելատիպ են. իսկ այս բոլորի մէջ վխտում են գիւղացիներից անբաժան պարազիտները։

Լօռեցին չէ մտածում մի որ և է փոփոխութիւն մտցնել նաև իր պարապմունքի ձևի և եղանակի մէջ։ Տխուր, հազար ու մէկ ծանր մտածմունքների տակ թողնում էք աղբի և ցեխի մէջ ընկղմված գիւղը, դէպի դաշտ ուղղվում, այնտեղ գոնէ մի նորութիւն, մխիթարական մի բան գտնելու։ Սակայն իզուր։ Դարձեալ մի և նոյն ձևը վար ու ցանքի, մի և նոյն գործիքները նախադարեան։ Ահա հեռուից լսում էք դանդաղ և մօնօտօն «հօռօլօն»։ 9—10 հոգի նստած լծերի վրա, առաջ են քշում 10—13 զոյգ գոմէշ ու եզը, որոնք վարողների ծանր ու դանդաղ երգի տակ, եթէ այսպէս կարելի է ասել, նոյնքան դանդաղութեամբ մի կերպ քաշում են նահապետական հազար տարիներով հին ձևի գութանը։ Եւ երբ մտածում էք, որ երկու զոյգ եզն անգամ բաւական կը լինէր նոյնպիսի, կամ անգամ աւելի խորութեամբ գետինը վարելու, եթէ միայն նոր նպատակայարմար գութաններ ներմուծվէին, ակամայից զայրանում էք։ Զայրանում էք, որովհետև տեսնում էք, թէ ինչպէս իզուր են անցնում այնքան եզ ու գոմշի ոյժը և նրանց վարիչների աշխատանքը։—Միւս կողմն էք նայում,—ահա գիւղացին երկու երեք զոյգ եզ ու գոմեշ լծած, հին ձևի ահագին սայլի մէջ քանի մի քարի կտոր գցած, աշխատում է վեր բարձրանալ քարքարոտ ու խորթուբորդ ճանապարհով։ Նա այնքան հնամոլ է, որ գոնէ թեթև պարապմունքների համար նոր ձևի յարմար սայլեր չէ գործադրում։ Լօռեցին անչափ անփոյթ է ճանապարհների վերաբերմամբ։ Զարմանում էք, թէ ինչպէս մարդ կարող է այնքան անշնորհ լինել, որ մատնված լինելով վատ ճանապարհների, որոնց պատճառով նա այնքան տանջանք և նեղութիւն է կրում ամեն անգամ, երբ առիթ է ունենում նրանից օգտվելու, բայց ոչ մի անգամ խելքի չէ գալիս նրանց կանոնաւորելու։ Սակայն ի՞նչ պահանջէք նրանից, որ անգամ իր տան հողէ յատակը չէ հարթում, և մարդ ստիպված է ոտը մի փոսից դուրս հանելու, միւսի մէջ դնելու համար։ Շնորհիւ վատ ճանապարհների ստիպված էք մի ժամվայ ճանապարհը մի քանի ժամում անցնելու, այն էլ ինչպիսի դժուարութիւններով։ Այս եւս բաւական չէ. շատ գիւղերի մէջ պակասում են նոյն իսկ սայլի անյարմար ճանապարհները. և դուք ստիպված էք ձիով կամ ոտով այնպիսի ուղիներով անցնելու, որ ամեն անգամ էլ մտածում էք, որ ահա ձեր կամ ձիու ոտը կը սայթէ, և դուք խորը ձորի անդունդը կը գլորվէք... Եւ երբ այսպիսի պրիմիտիւ ճանապարհներից ձեր աչքին է ընկնում նորակառոյց երկաթուղու գիծը, որ մերթ անցնելով գոռում գոչումով վազող Դեբետա գետի ու նրա սրընթաց վտակների ափերով, մերթ խոր ձորերի հսկայական ժայռերը կտրելով, մի հրաշալի պանօրամ է ներկայացնում, հրճվում է մարդու հոգին։ Ահա մի տեղ նահապետական ժողովրդի, իսկ միւ-

վարչութեան ծրագրած նոր հրահանգների հետ համակերպվելու՝ այդպիսի «ծխական-եկեղեցական» երկսեռ դպրոցներ բաց անելու մասին։

Ժողովը որոշեց ունենալ տղայոց երկդասեան և օրիորդաց միդասեան ու երկդասեան դպրոցներ, որոնցից միդասեանները պիտի բացվեն ներկայ ուսումնական տարվայ ընթացքում։ Դպրոցների մի մասը կը զետեղվի եկեղեցապատկան շինութեան մէջ, իսկ միւս մասը՝ Մարդասիրական ընկերութեան Նորակառոյց շինութեան մի մասի մէջ, որի համար ժողովը որոշեց նախօրէն թոյլտուութիւն խնդրել ընկերութեան խորհրդից։ Դպրոցների տնտեսական ապահովութեան մասին երկու եկեղեցիների եկամուտից տարեկան պիտի յատկացնվի ինը հազար ռուբլի։ Այդ գործի հոգատարութեան համար ընտրվեցին հոգաբարձուներ՝ պ.պ. Համբարձում Մելիքեան, բժ. Խաչատրեան և Արշակ Ունանեան։ Ն. Դաւթեան

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

Սեպտեմբերի 2-ին

Նախորդ նամակով խոստացանք հաղորդել Կաթողիկոսի պատասխանը՝ որ տուեց թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան։ Այդ պատասխանը հետևեալ կոնդակն է, տրված օգոստոսի 28-ին № 955.

«Ցարգելի և բարեջան անդամոց Հոգաբարձութեան թեմական Հոգևոր դպրանոցի Հայոց Ղարաբաղու, հաբաքատից Մայր Աթոռոյ Նուիրեմք ողջոյն և Հայրապետական օրհնութիւն.

«Ընկալեալ զպաշտօնական գրութիւն Հոգաբարձութեանդ, տուեալ ի 14 յուլիսի անցելոյ, թ. 122, որով թուէք զհանգամանս դպրանոցիդ՝ սկսեալ յօրէ անտի պաշտօնավարութեան Ձերոյ մինչ ցարդ և ցանկայք, որպէս հաւատարիմք ի բարւոք տեսանել զդպրանոցն՝ Մեք համակերպիմք ընդ այն ցանկութիւն ձեր և գոհ եմք ընդ անձնանուիրութիւն Հոգաբարձութեանդ։ Ապաքէն որոց յանձն եղեն պաշտօնք պատասխանատուք, նոցունց իսկ պարտիս ի վերայ կայ բարեխիղճ իմն և անձնանուէր եղանակաւ կատարել զայն պարտիս ըստ չափու կարեաց առ ի անդատապարտ կացուցանել զանձինս առաջի Աստուծոյ, և եկեղեցւոյ և ժողովրդեան։ Ուրախ եմք զի պատուարժան Հոգաբարձութիւնդ, որպէս անձնանուէր մի մարմին յարդ կատարեալ էք ճշտութեամբ զպարտիս Ձեր, որով և գոհ կացուցեալ կայք այսօր զընտրողս Ձեր զժողովրդականս։ Զնոյն զայն աշխատութիւն Ձեր տեսեալ և Մեր՝ սովին հայրապետական կոնդակաւ յայտնեմք զՄերն գոհունակութիւն և գնորհակալիս առ պատուարժան Հոգաբարձութեանդ, պարտիս ի վերայ Ձեր դնելով յարատևել յայդ ցանկալի աջակցութիւն և աշխատութիւն, որ վասն յարատևութեան և յառաջադիմութեան Հոգևոր դպրանոցիդ. պարտիք Ձեր են, որպէս առաջնորդք և պատուաւորք ի քաղաքացեաց և ներկայացուցիչք ժողովրդեան, հոգալ զտնտեսական պակասութեանց դպրանոցին, թողլով զուսումնական հոգսս ի վերայ տեսչի նորին և ընդ պատասխանատուութեան, հսկելով ի վերայ բարոյական կրթութեան և երկիւղած Աստուածպաշտութեան աշակերտելոցն, որք ի նմին, ըստ ամենայնի համերաշխ գործողութեամբ և միաբան սիրով ընդ տեսչին, զոր յայսմ ամի ևս թողումք յիւրումն պաշտաման կոչմամբ լիազօր տեսչութեան, նշանակելով նմա ռոճիկ ի տարին հազար երկերիւր ռուբլիս, որպէս ռոճիկ տեսչութեան։ Ցանկութիւն Մեր է տեսանել զուսուցիչս դպրանոցին իւրաքանչիւրն յիւրումն իսկական կոչման և բարձրութեան և համապատասխան իւրն առարկայի։ Թէպէտ և վերահասու եղաք, եթէ են ոմանք կամ երկուք ի նոցանէ, որք առաւել քան զսահման իւրեանց անցեալ էին ընդ չափ, սակայն Մեք Հայրաբար ներողամիտ լինելով թողաք զնոսա ի պաշտաման իւրեանց. իսկ եթէ նոքա և այլք յետ այսու ևս յուսուցչական խմբի, որք հակառակ կանոնաց և կոչման իւրեանց լիցին խոչընդոտք և խանգարիչք խաղաղութեան, Մեք տուաք իրաւունս տեսչին զայնպիսիսն անյապաղ հեռացուցանել ի պաշտօնէ իւրեանց և հրաւիրել զայլս առանց այլ և այլութեան, գրելով նոցա ի տարեկան հասից։ Լիայոյս եմք, զի ի նկատ առեալ զդժուարին հանգամանս ժամանակիս և զդաստիարակութիւն փոքրկանց մերազնէից պատուարժան Հոգաբարձութիւնդ ունիք ըստ ամենայնի անձնանուիրաբար յարատևել ի Ձերումդ պաշտաման։

Եւ Մեք լսելով զբարի եռանդն Ձեր և զաջակցութիւն մաղթեմք յԱմենակալէն վարձահատոյց լինել Ձեզ ի փոխարէն աշխատանաց Ձերոց։

Ողջ լերուք և օրհնեալք յԱստուծոյ Հօրէ ի ի սրբոց նորա և ի Մէնջ։ Ամէն»։

Այդ պատասխանից յետոյ, ինչպէս արդէն յայտնի է հասարակութեան, թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնը հրաժարական տուեց։

***

ՆԱՄԱԿ ԿԻԵՎԻՑ

—

Օգոստոսի 29-ին

Երէկ, օգոստոսի 30-ին, կայացաւ բնագէտների համաժողովի վերջին ընդհանուր նիստը՝ վաճառականական ակումբի դահլիճում։ Սեղանի շուրջը շարված էին կառավարութեան, հոգեւորականութեան և ուսումնարանական վարչութիւնների ներկայացուցիչները։

Ժողովը պաշտօնապէս բացվելուց յետոյ, պրոֆէսոր Կանօվալօվ խօսեց քիմիական առօրեայ թէօրետիկ խնդիրների մասին։ Ընդհանուրի ուշադրութիւնը գրաւեց պրոֆէսոր Կրասօվսկու փայլուն բանախօսութիւնը՝ «Մեր մոլորակի ֆիզիքական կեանքը և նրա ուսումնասիրելու ներկայ մեթօդները»։

Համագումարի քարտուղար Դէ-Մէց կարդաց ներկայ շրջանի գործունէութեան հաշիւը։—Ներկայ համագումարին մասնակցել են մօտ 1,700 հոգի, ի միջի այլոց և բաւականաչափ կանայք։ Գումարվել է 80 ժողով. կարդացվել են 400 զեկուցումներ՝ բնագիտական զանազան ճիւղերի վերաբերմամբ։ Հետաքրքրական ցուցահանդէս էին ներկայացնում Պաշկովսկու նոր հնարած՝ թթուածին պատրաստելու գործիքը և մոգական լապտերները։

Անցեալ 9-րդ համագումարից մնացած գումարի վրա աւելացվեց և այս տարվայ մնացորդը, և ըստ կանոնադրութեան՝ կը յանձնվի յետագայ ժողովին։ Ընդհանուր ժողովը ծափահարութեամբ համաձայնութիւն տուեց գալ համագումարը Վարշավայում կայացնելու համար, 1901 թւին։

Կայացած վճիռներից՝ փոքր ի շատէ աչքի ընկնողներն են. 1) Բօտանիկների վճիռը՝ առանձին մասնաժողովի յանձնել գիտական տերմինօլօգիի խնդիրը։ Ընտրվեցին՝ Բարանեցկի, Նավաշին և Ցինգէր և նրանք պիտի տպագրեն իրանց աշխատանքը և մինչև XI-րդ համագումարը ուղարկեն մասնագէտների քննադատութեան—Դրա համար տրվում է 200 ռուբլի. 2) Նիժեգօրօդեան ատղաբաշխական շրջանը շնորհակալութեան արժանացաւ՝ իր օգտաւէտ գրքերը և տեղեկութիւնները տարածելու առիթով։ Վճռվեց տալ նրան 500 ռուբլի, օրացոյցը տպելու համար. 3) Խնդրել մինիստրութիւնից 20,000 ռուբլի նպաստ՝ կազմվելիք զօօլօգիական ստացիօնի համար. 4) Շտապեցնել մետրիական չափերի մտցնելը։ Խնդրել կառավարութիւնից, որ թոյլ տրվի օգտվել վիճակագրութիւնից ժողովրդի գրագիտութեան չափը որոշելու համար։—Հրատարակել վերջինիս վերաբերեալ նիւթեր անցեալ 25 տարվայ համար։

Գիւղատնտեսների վճռի մասին գրեցինք անցեալ թղթակցութեան մէջ։ Քիմիկոսները, ընկերական ճաշկերոյթի ժամանակ հաւաքեցին 600 ռուբլի՝ յօգուտ քիմի-ֆիզիքական ընկերութեան։ Ամենաբուռն ցոյցերի և ծափահարութեան արժանացաւ գիտական բժշկականութեան վճիռը՝—ընդունել գեներալ Կօսիչի առաջարկութիւնը՝ հիմնելու Կիեվում կանանց բարձրագոյն բժշկական կուրսեր։ Ընդհանուր ժողովը, երկար ծափահարութեամբ, իր համաձայնութիւնը տուեց և վճռեց՝ միջնորդել ու աշխատել աջողութեան համար։

Ընդհանուր ժողովի վճիռներից յետոյ՝ համագումարի նախագահ Բունգէ, մի կարճառօտ համեմատութիւն անելով անցեալ համագումարների հետ, չեշտեց բնագիտութեան առհագին զարգացման վրա՝ վերջին 15 տարվան ընթացքում։ «Ցտեսութիւն մինչև XX-րդ դարի առաջին տարին—Վարշավայում», այդ խօսքերով վերջացրեց նախագահը իր ճառը։ Ա. Ք.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 5-ին

Խնդրում եմ «Մշակի» մէջ տեղ տալ հետևեալ երկտողիս։

Եռանդով բողոքելով այն՝ աւելի քան տարօրինակ դիրքի դէմ, որ բռնել է «Մուրճ» ամսագրի խմբագիր Ա. Արասխանեանց Զօլայի հարցի առիթով, նոյնպէս և այն կոպիտ ու անվայել յարձակումների դէմ, որ նա թոյլ տուեց պ. Վ. Լունկեվիչի դէմ, մի գրողի դէմ, որը ամեն կողմից անչափ բարձր է կանգնած պ. Ա. Արասխանեանից,—ես խորապէս ցաւում եմ, որ երբ և իցէ աշխատակցել եմ նրա ամսագրի մէջ թէկուզ նոյն իսկ մի հատ յօդուածով, և այսօրվանից ընդհատում եմ իմ բոլոր յարաբերութիւնները նրա հետ։

Վ. Վարդանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կ. Պօլսից հաղորդում են գերմանական լրագրներին. «Բիթլիսի նահանգում վերջերումս տեղի ունեցած դէպքերի առիթով Օրմանեան պատրիարքի արած քայլերը աջողութեամբ պսակվեցան։ Ազատվեցան հարիւր հայեր, որ բանտարկված էին Ախլաթում, և բացի դրանից ոչնչացվեց ուրիշ հայերի դէմ արձակված հրամանների մեծ մասը։ Բիթլիսում, Վանում և Մուշում տեղի ունեցած նոր անկարգութիւնների լուրերը չեն հաստատվում։ Սուլթանը արդարադատութեան մինիստրին հրաման տուեց կազմել այն հայերի ցուցակը, որոնց կարելի է ներումն շնորհել։ Դա համարվում է նշանաւոր զիջում պատրիարքարանի պահանջների վերաբերմամբ։ Բացի դրանից ոստիկանութեան մինիստրը խոստացել է ոչինչ արգելքներ չը յարուցանել հայ ուխտաւորների դէմ, որոնք սեպտեմբերի 13-ին պիտի գնան Արմաշի վանքը—Իզմիտից քանի մի ժամ ճանապարհ հեռու։ Վերջապէս հայ վաճառականներին, որոնք գալիս են Կ. Պօլիս ասիական նահանգներից, խոստացված են ամեն տեսակ դիւրութիւններ»։ Կարելի՞ է արդեօք հաւատալ գերմանական յայտնի տեսակի աղբիւրներին...

—

Ժողովրդական համալսարանի միտքը ոչ միայն համակրութիւն է գտնում Ռուսաստանում, այլ և կամաց-կամաց իրագործվում է։ Մայրաքաղաքի լրագրները հաղորդում են, որ այս տարվայ յունվարից սկսած Պետերբուրգում բացվել է մի տեսակ ազատ համալսարան. Մանկավարժական ընկերութիւնը հիմնել է կուրսեր համալսարանական ծրագրով, Եւրոպայի զանազան քաղաքներում գոյութիւն ունեցող կուրսերի նման։ Մի երկրորդ այդպիսի ազատ համալսարան կայ և Օդէսայում։ Այդ կուրսերում պրօֆէսօրները կարդում են դասախօսութիւններ. ունկնդիրների թիւը հասնում է 1200-ի, 15—60 տարեկան հասակի։ Ամենից շատ յաճախում են գրականութեան և պատմութեան դասախօսութիւններին։

—

Բնագէտների X-րդ ժողովում, Ն. Կարակաշ կարդաց մի զեկուցում Կովկասում գտնված մամօնտի կմախքի մասին, որ մեծ քանակութեամբ մինչև այժմ դուրս էր գալիս Սիբիրում,

սում կուլտուրայի պատկերը։ Մէկը առաջ է գնում նոյնքան դանդաղ և երկիւղով, չփոթվելով ամեն մի փոքր արգելքի առաջ, որքան միւսը արագ և անվրդով, ոտի տակ տալով ամեն մի խոչընդոտ... Մի ժողովրդի բարօրութեան համար կանոնաւոր ճանապարհներ ունենալը առաջնակարգ պայմաններից մէկը պէտք է համարել, և երանի թէ այս երկաթուղու ուժեղ սուլոցը լօռեցուն նրա դարաւոր քնից արթնացնի...

Հարուստ է Լօռու բնութիւնը, սակայն աղքատ է, սարսափելի աղքատ է լօռեցին, որովհետև չը գիտէ օգտվել բնութեան բազմակողմանի հարստութիւնից՝ ընդարձակ դաշտերից ու հովիտներից, հարուստ անտառներից, գետերից ու լճերից, որովհետև նրան անծանօթ են մշակութեան նոր եղանակներն ու գործիքները։ Նա ցանում է միայն այն, ինչ տասնեակ տարիներ առաջ ցանում էին նրա նախահայրերը, և մշակում է նոյն ձևով, ինչպէս առաջ։ Զարմանցրած չենք լինի, եթէ ասենք, որ շատ գիւղերում գետնախնձորն անգամ սեղանի բացառիկ հարստութիւն է կազմում։ Լօռին, որ շնորհիւ իր կլիմայական և տեղագրական պայմանների անասնապահութեան, մասնաւորապէս կաթնատնտեսութեան համար, ամենայարմար ռայօններից մէկն է կազմում Կովկասում, այսօր շատ չնչին օգուտներ է ստանում։ Չը նայելով բազմաթիւ կովերի և ոչխարների պահելուն, շատ գիւղացիներ անկարող են լինում գոնէ իրանց տարեկան պաշարը պատրաստելուն, մինչդեռ եթէ ամեն ինչ կանոնաւոր կերպով մշակվէր, Լօռին առհագին քանակութեամբ պանիր և իւղ կարող կը լինէր արտահանել. լօռեցի անասնապահը գարնան լաւ եղանակներն սկսվելիս թողնում է դաշտը և իր տաւարի ու հօտի հետ սար բարձրանում, ուր և մնում է մինչև ձմեռվայ ցուրտը, ապրելով վրանների մէջ, որոնք նոյնքան կեղտոտ են, որքան և իրանց տները։ Եւ ահա մի և նոյն վրանի տակ, որ և՛ բնակարանի և՛ պահեստի տեղ է ծառայում, պատրաստվում է պանիր և կարագ. խօսք չը կայ, որ սրանք ազատ չեն կեղտից։ Բաւական է միայն մի ակնարկ գցել տաշտերում աճած կաթի վրա. ո՛րպիսի կեղտով է ծածկված նրա սերը։ Այս ևս բաւական չէ, վատ անձրևային եղանակներին վրանների թաղիքների կեղտը ևս ցածր տաշտերի մէջ է մաղվում։ Իսկ փայտէ և պղնձէ ամանները, պանրի տոպրակներն ու խնոցիները անչափ թեթև կերպով են մաքրվում. իսկ վրաններում կանգնած ծուխը և ծանր հոտը կարծես լրացնում են ամեն ինչ։ Եւ ահա այսպիսի անմաքրութեան և ծխի մէջ է պատրաստվում պանիր ու կարագը։ Իսկ պատրաստութեան ձևի և եղանակի մասին խօսելն աւելորդ կը լինէր. այդ ինքնըստինքեան հասկանալի է. չափի և կշռի մասին այստեղ ոչ ոք հասկացողութիւն չունէ. ամեն ինչ կատարվում է անգիտակցաբար։

Զարմանալի չէ ուրեմն, որ լօռեցին այսպիսի պայմաններում աղքատ է, այնքան աղքատ, որ շատ անգամ չոր հաց անգամ դժուարութիւնով է ձեռք բերում։ Նա սովորաբար մնում է առանց տաք կերակրի, մսի երես երբեմն ամիսներով, նոյն իսկ տարիներով չէ տեսնում, եթէ «Զատկի մատաղից» իրան բաժին չէ հասնում։

Ճշմարիտ է Լօռու գիւղերը ամեն տեղ էլ մի և նոյն պատկերը չեն ներկայացնում, սակայն այնքանը ճիշդ է, որ կարծէք նրանցից իւրաքանչիւրը միւսի պակասաւոր բացասական կողմերն է լրացնում։ Մխիթարական է միայն, որ Ջալալ-օղլու մօտ գիւղերը համեմատաբար աւելի բարձր են կանգնած, եթէ ոչ այնքան աշխատանքի և երկրագործական պարապմունքների եղանակի, գոնէ բնակարանների և առհասարակ նիստ ու կացի կողմից։ Այստեղ հետզհետէ փոքրանում է գետնափոր տների թիւը՝ տեղի տալով, քարեայ և փայտեայ փոքր ի շատէ կանոնաւոր շինութիւնների։ Սակայն ընդհանրապէս նկատելի է, որ լօռեցին բաւական ծոյլ և անտարբեր ժողովուրդ է. մարդ զարմանում է, թէ ինչպէս աշխատանքի ժամանակները առաւօտեան և երեկոյեան գործելու ամենասիրուն ժամանակին, երբ աշխատանքն ամեն տեղ էլ պէտք է եռար, շատ լօռեցիներ այս կամ այն տանիքի վրա, կամ բակում ժողովված պարապ խօսակցութիւնով են զբաղված։

Միթէ զարմանալի է, որ տնտեսական այսպիսի տխուր պայմաններում լօռեցին անկիրթ և կիսավայրենի է մնացած. միթէ կարող է նա մտածել իր երեխայի կրթութեան մասին, երբ հազիւ է ձեռք բերում նրա համար չոր հաց։ Եւ նա կը մնայ խաւարի և տգիտութեան մէջ, մինչև չեն փոխվի նրա տնտեսական պայմանները։ Թող մեր երիտասարդները, որոնք գիտեն սիրուն բառերով գիւղացու դրութիւնը բարելաւել, մի փոքր աւելի լուրջ ուշադրութիւն դարձնեն նրա վրա. լոկ խօսքով ոչինչ չէ կարելի լաւացնել, հարկաւոր է գործել։ Թող լօռեցի այն երիտասարդները, որոնք իրանց ծնողների աղի քրտինքով, աշխատած կոպէկներով կրթութիւն են ձեռք բերել, յետ դառնան իրանց ծննդավայրերը և այնտեղ ժողովրդի տնտեսական անմխիթարելի դրութեան բարւոքման մէջ գտնեն և իրանց հաճոյքն ու բաւականութիւնը։ Եւ երբ Լօռու գիւղերում տեղական վարչական ղեկը կանցնէ ազնիւ և բանիմաց մարդկանց ձեռքը և ոչ տեղական վաշխառու հարստահարիչների ձեռքում կը մնայ, երբ գիւղացու դաշտերն ու արօտները կը մշակվեն կանոնաւոր կերպով, երբ կը կազմվեն մասնաւոր և հասարակական գիւղատնտեսական ընկերութիւններ, որոնք նպատակ ունենալով ժամանակի պահանջներին համաձայն այս կամ այն արդիւնաբերութիւնով զբաղվելու, կաշխատեն բարելաւել և կանոնաւորել լօռեցի գիւղացու վիճակը, այն ժամանակ միայն ժողովուրդը կարող կը լինի ազատվել աղքատութեան և տգիտութեան ճիրաններից։

Որքան ծանր է տեսնել մի ժողովուրդ, որ ապրելով հարուստ բնութեան մէջ, միշտ աղքատ և վայրենի է մնում։ Ակամայից մտածում էք՝ ինչ հրաշալի պատկեր կը ներկայացնէր Լօռին, եթէ այդ գեղեցիկ բնութեան մէջ մի եւրոպական կուլտուրական ժողովուրդ բնակվէր։ Միթէ Շվէյցարիան ամեն տեղ էլ սիրուն է և աւելի սիրուն քան Լօռին։ Սակայն ո՛րպիսի տարբեր տպաւորութիւններ, որ մարդ ստանում է այնտեղ և այստեղ։ Երբ անցնում էք շվէյցարական սիրուն և մշակված հովիտներով ու դաշտերով, գեղեցիկ ձորերով, մաքուր և հարուստ գիւղերով, ամեն տեղ էլ միատեսակ հաճոյք էք զգում. որովհետև բնական գեղեցկութեան հետ. արհեստական կուլտուրական գեղեցկութիւնը միացած էք գտնում։ Սակայն մեզ մօտ, եթէ լոկ բանաստեղծական տպաւորութիւններով չէք բաւականանում, շատ տխուր և ծանր տպաւորութիւններ են պաշարում ձեզ։ Ցիշում էք, թէ ինչպէս այստեղ տանջվում են մարդիկ ընկղմված տգիտութեան և աղքատութեան մէջ, անկարող լինելով օգտվել հարուստ բնութիւնից։

Ս. Սարվեանց

կմախքը գտնվել է Ալեքսանդրապօլի գաւառի Նալբանդ գիւղի մօտ, հինգ սաժէն խորութեան մէջ։ Կմախքից փոքր ի շատէ լաւ պահպանվել էին երկայն ժանիքները և ատամները։ Ժանիքները ունէին 4 և 7 ոտնաչափ երկարութիւն։ Մամօնտի ոսկորների հետ միասին կուտակված էին և ուրիշ կենդանիների ոսկորների ու մարդկանց դամբարաններ։ Ձեկուցանողը՝ պ. Կարակաշ կարծում է, որ ջրի հոսանքն այդտեղ դեր է կատարել, բերելով ուրիշ տեղից ոսկորներ։ Մամօնտի փղոսկրը գտնվել է և Դեբեդա գետի եզերքին Բօրչալուի գաւառում։ Ձեկուցումը յարուցեց վիճաբանութիւն, որին մասնակցեցին պ. պ. Կրիշտոֆովիչ և Կօբեցկի։

—

Վերանորոգված «Казбекъ» լրագիրը կրկին հրապարակ է բերում Վլադիկավկազում պօլիտեխնիկում հիմնելու խնդիրը։ Լրագիրը ցանկանում է, որ Վլադիկավկազն ունենայ պօլիտեխնիկում, ուստի և չէ ընդունում ոչ մի առարկութիւն, որ համաձայն չէ այդ ցանկութեան իրագործութեան։ Նա մինչև անգամ պնդում է, թէ ամենքը պաշտպանում են Վլադիկավկազի պօլիտեխնիկումի առաջարկութիւնը և թէ հակառակորդները բացառութիւններ են և այն էլ արդիւնք թիւրիմացութեան։ Զարմանալի է, որ Անդրկովկասի ազգաբնակութեան բազմաթիւ արտայայտութիւնները ոչ մի ազդեցութիւն չեն արել Վլադիկավկազի լրագրի վրա և նա նայում է բարձրագոյն դպրոց հիմնելու խնդրի վրա միայն նեղ գ ա ւ ա ռ ա կ ա ն տեսակէտից և հանդիսաւոր կերպով ասում է՝ «Տերսկի զօրքը թոյլ չի տալ, որ պօլիտեխնիկումը բացվի իր նահանգից դուրս»։ Սակայն լրագիրը, ինչպէս երևում է, ամենևին չէ մտածում Անդրկովկասի մասին և նրա համար նշանակութիւն չունեն Անդրկովկասի պահանջները։ Խօսելով ապագայ ուսանողների մասին, նա ասում է, որ Վլադիկավկազի պօլիտեխնիկումը կը գրաւի ուսանողներ Ստավրօպօլից, ուր տարեկան 60—70 անձ աւարտում են իրանց ուսումը, Եկատերինօդարից տարեկան 60—70, Րօստովից 60—70, Նովօչերկասկից 60—70, Թեմիր-Խան-Շուրայից 20—25, Տագանրօգից 20—25 աշակերտ, իսկ մօտիկ ապագայում աւարտողներ կը լինեն նաև Պեատիգօրսկից, Պետրովսկից, Նովօրօսիյսկից և ուրիշ քաղաքներից։ Այս ցուցակի մէջ, ինչպէս տեսնում էք, չը կան Անդրկովկասի բազմաթիւ քաղաքները բացի Դաղըստանի երկու քաղաքից։ Պէտք է նկատենք, որ այն անձինք, որոնք ցանկանում են տեսնել պօլիտեխնիկումը Թիֆլիսում, ամենևին թիֆլիսական հայրենասիրութեամբ չեն տոգորված, այլ աչքի առաջ ունեն ընդարձակ Կովկասի զանազանակերպ շահերը, որոնք մի քանի անգամ արդէն բացատրվել են։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՑԻՑ մեզ գրում են. «Հայոց երկսեռ ուսումնարանները, որոնք յունիս ամսի վերջերին յանձնված էին կառավարութեան, արդէն բացվեցին։ Սեպտեմբերի 1-ից սկսած աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը սկսվել է։ Ուսուցիչները հայեր են, բացի ռուսաց լեզուի ուսուցչից, որ ռուս է։ Նախկին հայոց տղայոց ուսումնարանի աւագ-ուսուցիչ պ. Սիմէօնեանց կրկին վերահաստատվեց իր պաշտօնում կառավարչական դպրոցների տեսչի կողմից, իսկ Մ. քահանայ Գայֆէճեան և Աբ. քահանայ Ղազազեան նշանակվեցին հայոց լեզուի և կրօնի դասատուներ։ Կիրակի օր, սեպտեմբերի 6-ին, նախկին Կարապետեան ուսումնարանի դահլիճում՝ հայոց հոգևորականութիւնը, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ՝ կատարեց նորաբաց ուսումնարանի օրհնութիւնը։ Ներկայ էին՝ տեսուչ Բօգդանօվ, գաւառապետը, քաղաքի աւագի պաշտօնակատարը, քաղաքային ուսումնարանի ուսուցչական խումբը, նորաբաց ուսումնարանի երկսեռ սաները և ժողովրդեան խուռն բազմութիւն։ Օրհնութեան մաղթանքից յետոյ, քաղաքի ներկայացուցիչը, ռուսաց լեզւով, շնորհաւորեց ուսումնարանների բացվելը, և բարեմաղթեց աջողութիւն և առաջադիմութիւն։ Ապա տեսուչ Բօգդանօվ սկսեց մանրամասնաբար խօսել նորաբաց ուսումնարանների ուսման և ծրագրի մասին։ Դպրոցի տեսուչ Ա. Սիմէօնեան հայերէն թարգմանեց նրա խօսքերը։ Պ. Բօգդանօվ յայտնեց, որ ուսումնարանը բացվում է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի անմիջական հսկողութեան ներքոյ, ինչպէս միւս ռուսաց ուսումնարանները, բայց նախկին հայոց ուսումնարաններից մեծ զանազանութիւն չը պիտի ունենայ, որովհետև հայոց լեզուն և կրօնը մնալու են որպէս առաջնակարգ դասեր ռուսաց լեզուի հետ միասին։ Մինչև այսօր 600-ից աւելի խնդրատուներ կան՝ թէ աղջիկներ և թէ տղաներ։ Ուսման թօշակը 6 րուբլի է։ Զքաւորներից և աղքատ դասակարգից միայն 50 հոգի կարող են ընդունվել ձրի, առանց թօշակի։ Վերջացնելով խօսքը՝ պ. Բօգդանօվ խնդրեց հասարակութեան հաճութիւնը՝ մի հեռագիր ուղարկելու Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Եանօվսկուն»։

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են. «Ասում են, որ մեր քահանաները չեն առաջադիմում։ Ահա ձեզ մէկ փաստ, որ հակառակն է ցոյց տալիս։ Այստեղի հարուստներից մէկի որդին, որ գնացել էր Գերմանիա ուսանելու, վերադարձել էր հիւանդացած և բժշկները չէին կարողանում բժշկել նրան. մեր քահանաներից մէկը, որ իր ընդունակութեան (?!) համար ստացել է և խաչ փիլոն և խաչ, խոստանում է բժշկել հիւանդին, և գիտէք ինչով... առաւօտները հիւանդի գլխավերևը մէկ-մէկ գլուխ Նարեկ կարդալով...»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ

—

Ամերիկօ-սպանիական պատերազմին յաջորդեցին մի շարք անակնկալ դէպքեր, որոնք քաղաքակրթված աշխարհի ուշադրութիւնը հեռացրին պատերազմի բեմից։ Դրէյֆուսի գործը, Կրետէի արիւնահեղութիւնները, անգլիական յաղթութիւնները Նեղոսի հովտում մոռացնել տուին այն դասը, որի համար եանկիները և սպանիացիները սուր մերկացրին։ Ինչպէս գիտենք, դա մի ազատարար պատերազմ էր։ Ի՞նչ դառան նրանք, որոնք ազատութիւն էին սպասում այդ պատերազմից։ Վերջին տեղեկութիւններից իմանում ենք, որ Ֆիլիպեան կղզիներում ապստամբները զէնքը չեն վայր դնում։ Ագվինալդօ շարունակում է պատերազմը սպանիացիների դէմ, չը նայած որ այժմ Միացեալ-Նահանգների և Սպանիայի մէջ հաշտութիւն կնքելու բանակցութիւններ են սկսված։ Ապստամբներն այժմ նուաճել են ամբողջ Լիւսօն կղզին, բացի Մանիլիայից, Կավիտէից և Ալբայի անունով փոքրիկ գաւառից։ Սպանիացիները չեն կարողանում դիմադրել և վերջին ժամանակներս ապստամբները նրանցից մեծ քանակութեամբ զէնքեր ու ռազմամթերք խլեցին։ Մղելով մի այդպիսի պատերազմ, ապստամբները ղեկավարվում են երկու նպատակներով—նախ՝ վրէժ հանել սպանիացիներից, երկրորդ՝ ցոյց տալ աշխարհին թէ ինչ ուժեղ կազմակերպութիւն ունի նրանց հիմնած կառավարութիւնը։ Ամերիկացիների և ապստամբների յարաբերութիւնները չափից դուրս լարված են. Ագվինալդօ նորանոր պահանջներ է ներկայացնում ամերիկական հրամանատար գեներալ Օտիսին, բայց մերժումներ է ստանում նրանից։ Գեներալը պահանջեց նրանից, որ մի քանի օրվայ ընթացքում հեռացնէ ապստամբներին Մանիլիայի շրջակայքից։ Կուբայում էլ նոր խռովութիւններ են սպասվում։ Ամերիկացիները դադարեցրել են զօրքերը մեծ խմբերով ծառայութիւնից ազատելը, որովհետև կարծում են, որ նրանք կարող են նորից հարկաւոր գալ։

ՄԱՐԿՕ ՊՕԼՕ

(Առաջին եւրօպացի ճանապարհորդը Ասիայում)

—

Այս տարի լրացաւ 600 տարի այն օրից, երբ առաջին անգամ, իբրև ձեռագիր հրատարակութիւն, լոյս ընծայվեց առաջին լուրջ աշխատութիւնը Միջին-Ասիայի և Չինաստանի մասին։ Հեղինակն էր վենետիկցի ճանապարհորդ Մարկօ Պօլօ, որ Ասիայի առաջին հետազօտողն համդիսացաւ։ Այդ աշխատութիւնը հրատարակվեց 1298 թւին և նա մի այնպիսի նորութիւն էր ժամանակակիցների համար, այնպիսի հրաշալիքներ էր պարունակում, որ ամենքը մեծ կասկածով վերաբերվեցին և չը կամեցան հաւատ ընծայել նրա փաստերի ստուգութեան։ Այդ կասկածը շարունակվեց մինչև անցեալ դարի վերջը և Մարկօ Պօլօյի աշխատութիւնը, որ օրինակների թւով շատ հազուագիւտ էր, պէտք է բոլորովին անհետանար, եթէ անցեալ դարից սկսած՝ սիստեմատիկական ուսումնասիրութիւնները չապացուցէին, թէ որքան անարդար են եղել ժամանակակիցները Մարկօ Պօլօյի վերաբերմամբ։ Այդ ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուեցին, որ Մարկօ Պօլօյի հաղորդածները՝ փաստեր, իրողութիւններ և անհերքելի ճշմարտութիւններ են։ Նորագոյն ճանապարհորդները և հետազօտողները, ընդհակառակը, զարմանում են, թէ ինչպիսի ճշտութեամբ և նրբութեամբ է ըմբռնել Մարկօ Պօլօն արևելեան երկրների կեանքը նոյն իսկ նրա մանրամասնութիւնների մէջ։ Ամբողջ 20 տարի Մարկօ Պօլօն անց է կացրել այն երկրների մէջ, որոնք այն ժամանակ հպատակվում էին մօնղօլների և թաթարների մեծ խանին, կիսավայրենի ժողովրդների մէջ, անծանօթ և օտար իրանց կրօնով, ծագումով, մտաւոր զարգացմամբ և սովորութիւններով, ենթակայ անհամար վտանգների և արկածների։

Մարկօ Պօլօյի ճանապարհորդութեան մէջ շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ կան և Հայաստանի ու Ռուբինեան թագաւորութեան մասին։ Ահա ինչպէս կատարվեց այդ ճանապարհորդութիւնը։

1250 թւին Կ. Պօլիս հասան ճոխ ապրանքով բեռնաւորված նաւի վրա երկու վենետիկցիներ, «ծագումով ազնուական, իսկ արհեստով վաճառական, յարգելի և ուսումնական տղամարդիկ»։ Դրանք էին՝ եղբայրներ Նիկկօլօ՝ Մարկօ Պօլօյի հայրը և Մաֆֆիօ՝ նրա հօրեղբայրը։ Լաւ շահով ծախելով իրանց ապրանքը, նրանք վճռեցին իրագործել մինչև այդ ժամանակ չը տեսնըված մի յանդուգն ձեռնարկութիւն —առևտրական յարաբերութիւններ հաստատել Չինգիզ-խանի յաջորդի՝ մեծ խանի հետ, որ այդ ժամանակ համաշխարհային հզօր բռնակալի փառքի գագաթնակէտին էր հասել։ Այդ նպատակով նրանք գնեցին բազմաթիւ թանկագին քարեղէններ և չքեղ առարկաներ և նաւեցին առաջ Կրիմ, իսկ այդտեղից, ցամաքային ճանապարհով հասան մօնղօլական մի խանի աթոռանիստ տեղը։ Բարկա խանը, որ հռչակված էր իր անսպառ հարստութիւններով, մեծ պատւով ընդունեց վենետիկցի վաճառականներին, որոնք ընծայ տըւեցին նրան իրանց բոլոր թանկագին գոհարները։ Զարմացած վաճառականների առատաձեռնութեան վրա, գոռոզ խանը հրաժարվեց ընդունել այդ ընծաները և հրամայեց վճարել վենետիկցիներին ընծաների երկպատիկ արժէքը, աւելացնելով իր կողմից ուրիշ շատ ճոխ ընծաներ։

Այդ ժամանակ Չինգիզ-խանի յաջորդը, մօնղօլների մեծ խանը՝ Կուբլան էր. մնացած բոլոր խաները նրա ազգականներն էին և թէև հպատակում էին նրան, իբրև վասալներ, հարկ վճարելով, բայց յաճախ պատերազմում էին միմեանց հետ առանց մեծ խանի թոյլտուութեան։ Հէնց այդ միջոցին Բարկա և Հուլագու խաների մէջ պատերազմ ծագեց, որի մէջ վենետիկցիների պաշտպան Բարկան յաղթվեց. վաճառականների վիճակը վտանգաւոր դարձաւ և նրանք որոշեցին Բուխարայի վրայով վերադառնալ իրանց հայրենիքը։ Բուխարայում նրանք ծանօթացան մի մօնղօլ բարձրաստիճան պաշտօնեայի հետ, որ իբրև Հուլագու խանի դեսպան, գնում էր Չինաստան Կուբլա մեծ խանի մօտ՝ հպատակութեան յարգանք մատուցանելու համար։ Այդ դեսպանը, որ երբէք եւրօպացի չէր տեսել, շատ ուրախացաւ, որ վենետիկցիները մօնղօլերէն գիտեն և խորհուրդ տուեց նրանց իր հետ գնալ մեծ խանի մօտ, որը, նրա ասելով, ամենևին չէ տեսել եւրօպացի և շատ ուրախ կը լինի։ Պօլօ եղբայրները համաձայնվեցին և հազիւ տարվայ վերջին հասան մեծ մօնղօլի մայրաքաղաքը։ Կուբլան մեծ համակրութեամբ ընդունեց վենետիկցիներին, սկսեց հարց ու փորձ անել եւրօպական թագաւորների, պապի և քրիստոնէական կրօնի մասին։ Պօլօ եղբայրների պատասխանը նրան շատ դուր եկաւ և նա վճռեց մի դեսպան ուղարկել Հռօմի պապի մօտ առաջարկելով, որ պապը ուղարկի իրան 100 գիտնական, լաւ ծանօթ Արևմուտքի գիտութեան և քրիստոնէական կրօնին. նա առաջարկեց Պօլօ եղբայրներին ընկերանալ դեսպանին։ Մեծ խանը խոստացաւ, որ եթէ եւրօպացի գիտնականները համոզեն թաթար գիտնականներին քրիստոնէական կրօնի գերազանցութեան մէջ, նա իր կողմից կաջակցի, որ թաթարները քրիստոնէութիւն ընդունեն։

Պօլօ եղբայրները դեսպանի հետ ճանապարհ ընկան, բայց դեսպանը հիւանդանալով, կէս ճանապարհից վերադարձաւ և երկու եղբայրները միայնակ շարունակեցին ուղևորութիւնը, ենթարկվելով անհամար նեղութիւնների և զրկանքների. հազիւ երեք տարուց յետոյ նրանք կարողացան հասնել Փոքր-Հայաստան, «Հիացցա» նաւահանգիստը. այդտեղից ծովով 1269 թւին հասան Աքիա, ուր մեծ ցաւով իմացան Կլիմենտ IV պապի մահը։ Չը կարողանալով այդ պատճառով կատարել մեծ խանի յանձնարարութիւնը, նրանք գնացին իրանց հայրենիքը Վենետիկ, մինչև որ նոր պապ ընտրվի։ Վենետիկում Նիկկօլօ Պօլօն կենդանի չը գտաւ 19 տարի առաջ թողած իր կնոջ, որ մեռել էր մի որդի ծնելուց յետոյ։ Պատանի Մարկօն, 19 տարեկան, ազգականների շնորհիւ լաւ կրթութիւն էր ստացել։

Ամբողջ երկու տարի սպասելով և տեսնելով, որ նոր պապի ընտրութիւնը ձգձգվում է, և երկիւղ կրելով, որ խանը չը բարկանայ, Պօլօ եղբայրները Մարկօյի հետ նաւ նստեցին և գնացին Աքիա։ Պապական նուիրակ Թեբալդօ Վիսկօնտի նրանց նամակ տուեց Կուբլայի վրա. Աքիայից նրանք գնացին «Հիացցա», Փոքր-Հայաստան կամ Կիլիկիա։ Դեռ նոր էին ճանապարհ ընկել, երբ նուիրակ Թեբալդօն լուր ստացաւ, որ ինքն է պապ ընտրվել։ Նա անուանեց իրան Գրիգոր X և շուտով նամակ գրեց հայոց թագաւոր Լևոն III-ին խնդրելով վերադարձնել դեսպաններին։ Թագաւորը կատարեց նրա խնդիրքը։ Պապը նոր նամակներ տուեց Պօլօ եղբայրներին, թանկագին ընծաներ մեծ խանի համար և երկու միսիօնար դրեց նրանց հետ, որոնց իրաւունք տվեց նոր մկրտվող թաթարներից քահանաներ ձեռնադրել և մեղքի արձակումն տալ։ Վերադառնալով նորից Կիլիկիա, դեսպանները զարհուրանքով իմացան, որ մի քիչ առաջ Բաբելօնի սուլթանը աւերել է այդ երկիրը (Փոքր-Հայաստանը). միսիօնարները այնքան վախեցան, որ հրաժարվեցին շարունակել ճանապարհը, ուստի Պօլօ եղբայրները, որոնք արդէն վարժված էին վտանգների, ստացան նրանցից ընծաները և շարունակեցին իրանց ճանապարհը առանց նրանց։

Մեծ խանն ընդունեց վենետիկցիներին հասարակ մահկանացուների համար Արևելքում դեռ չը տեսնված պատիւներով, գովեց նրանց ճշտութիւնը և բարեխղճութիւնը, գոհութիւն յայտնեց պապի սիրալիր պատասխանի առիթով և իր հովանաւորութեան տակ առաւ երիտասարդ Մարկօ Պօլօյին, նշանակելով նրան պալատական։ Մարկօ Պօլօն զարմանալի արագութեամբ իւրացրեց այն ժողովրդի լեզուն և սովորութիւնները, որի մէջ ճակատագիրը գցել էր իրան։ Նա սովորեց ազատ գրել և կարդալ արաբերէն և թաթարերէն, այնպէս որ ապագայում խանը յաճախ ուղարկեց նրան իր իշխանութեան ենթակայ բազմաթիւ երկրները քննելու համար։ Դրանով է բացատրվում այն հիմնաւոր և բազմակողմանի ծանօթութիւնն ու հմտութիւնը, որ ցոյց է տալիս Մարկօ Պօլօն Արևելքի վերաբերմամբ։ Տասնևօթը տարի իտալացիները մնացին մեծ խան Կուբլայի արքունիքում և այդ ժամանակամիջոցում նրանք դիզեցին անհամար հարստութիւն, գլխաւորապէս թանկագին քարեղէն և ոսկի։ Վերջը նրանք սկսեցին նեղվել հայրենիքի կարօտով։ Վերադառնալ պէտք էր մանաւանդ այն պատճառով, որ խելօք և վեհանձն Կուբլա խանն արդէն շատ ծերացել էր և նրա մահը կարող էր վտանգաւոր դրութիւն ստեղծել օտարականների համար։ Նրանք խնդրեցին խանին թոյլ տալ վերադառնալ Եւրօպա, բայց մեծ խանը, որ շատ դժուարանում էր առանց նրանց մնալ, այնքան սիրում էր նրանց, վճռականապէս մերժեց, առաջարկելով ռոճկի երկպատիկը։

Սակայն շուտով մի նպաստաւոր առիթ ներկայացաւ. պէտք էր ծովային ճանապարհով Պարսկաստան ուղարկել խանի ազգականուհիներից մէկին հարսնութեան համար։ Այդ պաշտօնը մեծ խանը Պօլօներին յանձնեց, նշանակելով նրանց մի և նոյն ժամանակ իբրև իր արտակարգ դեսպանները՝ ֆրանսիական և սպանիական թագաւորներին այցելելու համար. միայն խանն ազնիւ խօսք առաւ նրանցից, որ դեսպանութիւնը կատարելուց յետոյ՝ իսկոյն վերադառնան իւր մօտ։ Մի ամբողջ նաւատորմ կազմվեց՝ 14 նաւերից բաղկացած նրանց ուղեւորութեան համար. 21 ամիս նաւելուց յետոյ, անցնելով Հնդկաստանից, նրանք մտան Պարսկաստան՝ Պարսից ծոցի վրայով։ Այդտեղից էլ, երկար ճանապարհորդութիւնից յետոյ, եկան Տրապիզօն և Սև ու Միջերկրական ծովերի վրայով վերադարձան վերջապէս Վենետիկ, 1295 թւին։ Ճանապարհին իմացան, որ Կուբլա-խանը մեռել է, ուստի նրանք իրանց ազատ համարեցին խանին տուած խոստումից։

Վենետիկում ոչ ոք չը ճանաչեց նրանց. չէր մնացել ոչ մի ազգական, ոչ մի ծանօթ. ամենքը մեռել էին կամ բոլորովին մոռացել Պօլօների գոյութեան մասին։ Իրանց հագուստի տարազով, արտասանութեամբ նրանք տարօրինակ տըպաւորութիւն էին գործում վենետիկցիների վրա, և ոչ ոք չէր կամենում մօտենալ այդ «մօնղօլներին»։ Սակայն երբ իմացվեց նրանց ճանապարհորդութեան հանգամանքը, Մարկօ Պօլօն հանրապետութեան ամենաժողովրդական մարդը դարձաւ, մանաւանդ երբ յայտնըվեց, թէ ինչ անսպառելի հարստութեան տէր է նա։ Այնուհետև նրան կոչում էին «Messer Marco Milione»։ 1298-ին, Վենետիկի և Գենուայի պատերազմի ժամանակ, Մարկօ Պօլօն լինելով նաւատորմի հրամանատար, գերի ընկաւ գենուացիների ձեռքը և հէնց այդ տարին, գերութեան մէջ, գրեց իր նշանաւոր աշխատութիւնը։ Ազատվելով գերութիւնից, նա նշանակվեց Վենետիկի մեծ խորհրդի անդամ և մեռաւ 1322 թւին, 69 տարեկան հասակում։

S.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Դրէյֆուսի գործի վերաքննութեան հակառակորդները տեսնելով, որ վերաքննութիւնն անխուսափելի է և Բրիսսօնի մինիստրութիւնը գրեթէ որոշել է այդ խնդիրը, սկսեցին պահանջել, որ պարլամէնտն անյապաղ գումարվի. Նրանք յոյս ունեն, որ պարլամէնտը թոյլ չի տայ վերաքննութիւն կատարել: Օրէնքով կառավարութիւնը պարտաւոր է գումարել պարլամէնտը միայն այն դէպքում, երբ այդ պահանջում է պատգամաւորների կէսը: Հակառակորդներն սպառնում են «հասարակաց փրկութեան կոմիտէտ» կազմել, եթէ մինիստրութիւնը որոշի վերաքննութիւն սկսել:

—«Mèmorial diplomatique» ասում է, որ Լօնդօնի քաղաքական շրջաններում լուր է տարածված, թէ բրիտանական կառավարութիւնը մտադիր է իր ձեռքն առնել Կրետէի կառավարութիւնը, մինչև որ կը վճարվեն նրա պահանջած ահագին գումարները՝ վերջին անկարգութիւնների ժամանակ անգլիացիների կրած վնասների համար: Ենթադրում են, որ դրանից լուրջ բարդութիւններ կը ծագեն Բ. Դռան և Անգլիայի մէջ: Լուրերին նայելով, Ռուսաստանը չի ընդդիմանայ Բրիտանիայի այդ ձեռնարկութեան:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անգլիական մի լրագիր հաշւել է թէ եւրոպական պետութիւններից իւրաքանչիւրը ներկայ դարում որքան ժամանակ է անցկացրել հրացանի տակ, այսինքն պատերազմի մէջ: Հաշւից դուրս է եկել, որ ամենից շատ Թիւրքիան է կռիւ մղել: Մեր դարի 97 տարիներից Թիւրքիան 59 տարի եղել է պատերազմական դիրքի մէջ. Նրան հետևում է Սպանիան, որ 32 տարի պատերազմ է վարել, չը հաշւելով վերջին ամերիկական դժբախտ պատերազմը: Երրորդ տեղը բռնում է Ֆրանսիան—27 տարի պատերազմ, յետոյ Ռուսաստանը—24 տարի, Անգլիան—21 տարի, Գերմանիան (չը հաշված Պրուսիան) պատերազմել է 14 տարի, Շվէցիան 10 և Դանիան 9 տարի:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 8 սեպտեմբերի: Ցունաց թագուհին իր զաւակներով գնաց արտասահման:

ԼՕՆԴՕՆ, 8 սեպտեմբերի: «Standard»-ին հեռագրում են Կանդիայից. «Նօէլ ծովապետը խիստ դժգոհ է Էդհէմ փաշայի կատարած ձերբակալութիւններից, որովհետև յանձնված 61 կալանաւորների մէջ չը կայ և ոչ մի հատ գլխաւոր յանցաւորներից: Նօէլ հաղորդեց Էդհէմին 26 պարագլուխների անունները՝ պահանջելով անմիջապէս յանձնել նրանց»:

«Times»-ին հեռագրում են Կանդիայից, որ Նօէլ ծովապետը հրամանագրեց բոլոր առագաստաւոր նաւերին դուրս գալ նաւահանգստից, այն դէպքում, եթէ հարկաւոր կը լինի ռմբակոծութիւն:

ԼՕՆԴՕՆ, 8 սեպտեմբերի: Կայիրէից հեռագրում են, որ Ֆրանսիական կառավարութիւնը խաղաղարար դիրք է բռնել Անգլիայի վերաբերմամբ, յայտնելով, որ Մարշանի արշաւանքը պաշտօնական բնաւորութիւն չէ կրում: Սարդարը կը բացատրի Մարշանին գործի էութիւնը և կառաջարկի նրան հասցնել Կայիրէ: Ասում են, արդէն կայացած է համաձայնութիւն, որի հիման վրա գործը պէտք է վերջանայ նրանով, որ եգիպտացիները գրաւեն Ֆաշօդը:

ՊԱՐԻԶ, 8 սեպտեմբերի: Ֆրանսիական աղբիւրից բղխող ոչ մի պաշտօնական տեղեկութիւն չէ հաստատում Մարշանի ներկայութիւնը Ֆաշօդում:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 սեպտեմբերի: Այստեղ չեն կարծում, որ անգլիացիներին յանձնված 42 մուսուլմանները բռնութիւնների գլխաւոր հեղինակները լինեն: Արտաքին գործերի գլխաւոր քարտուղարն ուղարկվեց բրիտանական դեսպանատուն առաջարկելու, որ Կրետէից աքսորվեն Կանդիայում տեղի ունեցած անկարգութիւնների պարագլուխները: Բրիտանական դեսպանի պաշտօնակատարը պատասխանեց, որ այդ գործը ենթակայ է կրետական դատարանին:

ԿԱՆԴԻԱ, 8 սեպտեմբերի: Էդհէմ փաշան իմացրեց, որ զէնքը, սուլթանի հրամանով, պէտք է յանձնվի նշանակված ժամանաժողովին: Յանձնումն արդէն սկսված է: Ֆրանսիական, ռուսական և իտալական պատերազմական նաւերը և զօրքերը գնացին Կանիէա:

ՊԱՐԻԶ, 8 սեպտեմբերի: Օմալի դուքսը հրատարակեց մանիֆեստ, որի մէջ բողոքում է մինիստրների որոշման դէմ, որոնք թէև ճանաչում են Դրէյֆուսի մեղաւորութիւնը, բայց ցանկանում են լուծել ազգային հարցը, չը խորհրդակցելով պարլամէնտի հետ: Դուքսը մեղադրում է նրանց այն բանի մէջ, որ յանցաւորին արդարացնելու պատրուակով նրանք կամենում են քայքայել զօրքը և կորստի մատնել Ֆրանսիան:

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 8 սեպտեմբերի: Սան-Ֆրանցիսկօում գտնվող հինգ զօրագունդ հրաման ստացան ուղևորվել Մանիլլա:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ԹԱՒՐԻԶ, Սլկունի. Ձեր նամակը չի տպագրվի:

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ, Գ. Կ. Ձեր յայտնած ցանկութիւնը շատ ուրախալի է: Շարունակեցէք, խընդրում ենք:

ԹԻՖԼԻՍ, Տիկին Թուրեան: Բարեհաճեցէք յայտնել ձեր հասցէն. ձեզ յանձնելու համար հեռագիր է ստացված:

ԱՐՄԱՒԻՐ, Ց. քահանայ Խաչերեսեան: Դուք փոխանակ հերքելու ձեր դէմ գրածը՝ ինքներդ ուրիշների վրա էք յարձակվում: Դա հերքում չէ: Մենք պատրաստ ենք «Մշակի» էջերում տպագրել ձեր հերքումը, բայց յարձակումները—ոչ:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ վարչութիւնը խնդրում է ընկերութեան հետ գործ ունեցողներին դիմել ուղղակի ընկերութեան գրասենեակը, որ տեղափոխվել է Լօրիս-Մելիքեան փողոց, № 11, կից Վիլլարէթի դեղատան: Օտար քաղաքցիները պիտի դիմեն այս հասցէով՝ ТИФЛИСЪ, Тифлисское Общество изданія армянскихъ книгъ. Արտասահմանից՝ TIFLIS, Société de la publication des livres armeniens. 4—5

ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ
է տրվում վարձով՝ բոլորովին վերանորոգված, կահ-կարասիքով և տնային ճաշով: Հասցէն՝ Ելիզավետինսկայա փողոց, № 5, տուն Միլօվի:
7—10 Ֆրանսուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԿՕՐԴԻԷ

Լոյս տեսան հայերէն լեզուով
ՋՕՆ-ՍՏԻՒԱՐՏ ՄԻԼԼԻ
„ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ“
Գինը 1 րուբլի 20 կոպէկ
„ԻՐԼԱՆԴԻԱՅԻ ԴԱՏԸ“
ՏԷՐ-ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ
Գինը 80 կոպէկ
Ճանապարհածախսը հրատարակողից:
Դիմել՝ МОСКВА, Сухаревская площадь, № 306, Л. Д. Сарксянцу. 9—10

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Ե. Ի. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ
մասնագէտ կոկորդի, քթի և ականջի հիւանդութիւնների:
Ընդունում է 5—7 ժամը երեկոյեան. Վելեամինովսկայա փողոց, տուն № 4, Դումայի հանդէպ:
(ե. չ. ո.) 6—30

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Լոյս տեսաւ
Գ. ԷԲԵՐՍԻ
ՄԱՐԴ ԵՄ
(Homo sum)
Վէպ: Գերմաներէն բնագրից թարգմանեց
Ստ. Մալխասեանց
428 երես: Գինը 1 րուբլի: Դիմել՝ Тифлисъ. Армянское Издательское Общество.
(չ. շ.) 14—20

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНIЕ.
ВЫСОКIЯ ДОСТОИНСТВА НАШИХЪ ИЗОБРѢТЕНIЙ:
Цвѣточнаго о-де-колона,
Глицериновой пудры,
усовершенствов. Глицериноваго мыла
и парфюмерiи „Персидская сирень“,
вызываютъ массу подражателей, что и вынуждаетъ насъ просить гг. покупателей обращать внимание на нашу фабричную марку и фирму.
БРОКАРЪ и Ко ВЪ МОСКВѢ. ФАБРИЧН. ШТЕМПЕЛЬ УТВЕРЖД. ПРАВИТЕЛ. Бик. Бик. 1864 г. 1864 г.
4—12 (տառ. 9)

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
Ս. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
Տեղափոխվեց Կիրէեվի տուն, Պօլիցէյսկայա փողոց, ԲԱԳՈՒ
Ընդունելութիւնը կը սկսվի սեպտեմբերի 1-ից:
Մանկական պարտէզ ուսումնարանի և պանսիօնի մանրամասն ծրագիրը կարելի է ստանալ օգոստոսի 27-ից:
(ո. չ. չ. ե.) 7—10

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ
ԴԻՏԵԱՏԿՕՎՍԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԹՂԹԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ
Պատիւ ունի հաղորդելու ի գիտութիւն յարգելի հասարակութեան, որ իր թղթի և դիւանական պիտոյքների ՊԱՀԵՍՏԸ ՆԵՐԿԱՅ ՏԱՐՎԱՅ ՄԱՅԻՍ ԱՄՍԻՑ գտնվում է Երևանեան հրապարակի վրա, Պուշկինեան սկվերի դիմաց, Ի. Ե. Զուբալօվի տանը, Առևտրական բանկի տակը: Պահեստի մէջ մեծ քանակութեամբ կան դիւանական, գրելու և աշակերտական պիտոյքներ, որոնք վաճառվում են ֆաբրիկային գներով:
(չ. չ. ո.) 4—5

ԴՊՐՈՑ Մ. Վ. ԱԿԻՆՖԻԵՎԱՅԻ
Ընդունելութիւնը երկսեռ երեխաների օգոստոսի 26-ից, ուսումը կըսկսվի սեպտեմբերի 1-ից: Դասերը կրկնում են և պատրաստում երեխաներին բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար: Հասցէն՝ Կիրօչնայեա փողոցի անկիւն (տուն № 35) և Անդրէեվսկայա փողոց (տուն № 12):
(ե. չ. չ.) 3—5

Քաղաքից շուտով հեռանալու պատճառով
Զափաւոր գնով կանաչագոյն, **խօսող թութակներ են** ծախվում: Նոյն տեղում ցանկանում են գնել Կովկասեան վայրի կենդանիներ, այն է՝ եղջերուներ,

վայրի այծեր, քարայծեր, կըխտուներ և վայրի ոչխարներ: Հասցէն՝ Միքայէլեան փողոց, № 106, տուն Բարամօվի, բակում:
2—12 ՀՈՒԳՕ ՎԻՆԿԼԷՐ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
ՏԱՍՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշուապահներ: Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ:
Աւանդելի առարկաք սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն, 2) Առևտրական Թուաբանութիւն, 3) Հաշուապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային), 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա, 5) Առևտրական թղթակցութիւն, 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը:
Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից: Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան 10-ից մինչև 11-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնօվի տանը, № 9, Սերգիեվսկայա և Նագօրնայա փողոցների անկիւնում: Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս եղբ. Ծովիանօվների բանկային գրասենեակում և կուրսեր հիմնողի բնակարանում: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (չ. շ.) 25—25

ՕՐ. Ե. ՅՈՎՀԱՆՋԱՆԵԱՆԻ
ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԵՐԿՍԵՌ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ
ՏԵՂԱՓՈԽՎՈՒՄ Է Սադօվայա փողոց, տուն Շաղինեանի № 38 (Գանօվսկայա փողոցի դիմացը)
ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ երկու սեռի երեխաներ և ՊԱՏՐԱՍՏՎՈՒՄ՝ գիմնազիա, ռէալական և այլ դպրոցներ մտնելու համար: Ընդունելութիւնները՝ օգոստոսի 20-ից:
9—10

ՏԱՆՏԷՐԵՐԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
Ունենալով ՍԱՑԼԵՐ և ՄՇԱԿՆԵՐԻ ԱՐՏԷԼ, Թիֆլիսի պ.պ. տանտէրերին և հաստատութիւններին ծառայութիւնս եմ առաջարկում՝ սրբել ու տանել ժողոված աղբն ու ցեխը թէ փողոցներից և թէ աղբարկղներից: Հասցէս՝ Ալէքսանդրօվսկայա փողոց, № 29.
6—10 Մար. Կոստանեանց

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
ՏԷՐ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ
Աշակերտների ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ կը սկսվի օգոստոսի 22-ից: ՈՒՍՈՒՄԸ կը սկսվի սեպտեմբերի 1-ից: Հասցէն՝ Սօլօլակ, Սադօվայա փողոց, № 46. 10—10

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
Օ. Կ. ՕՐԲԷԼԵԱՆՑԻ
(Հիմնված 1844 թ.)
Աշակերտների և գիշերօթիկների ընդունելութիւնն սկսված է օգոստոսի 20-ից: Պատրաստվում են բոլոր ուսումնարանների համար: Ուսումը կը սկսվի սեպտեմբերի 3-ից: Хлѣбная площадь, № 30.
5—5 (շ. ե. հ.) Կառավարիչ դպրոցի՝ Օ. Կ. ՕՐԲԷԼԵԱՆՑ